

ИЗ МИНАЛОТО НА РОДНИЯ КРАЙ СЕЛО МЕРХАМЛИ, СОФЛИЙСКА ОКОЛИЯ, ЗАПАДНА ТРАКИЯ

Мерхамли

Местоположение

До Балканската война в 1912 г. село Мерхамли брояло около 140 къщи – 120 български и 20 турски. Мерията му, която на изток достигала р. Марица, граничела с мериите на следните съседни села: североизток-Башибей, турско село, северозапад- Кюпюкли, турско село и Теке, българско, запад-Пашмакчи, гръцко село, югозапад – Саранли, турско село, и на юг- Калдъркос, турско село. Административен център бил град Софлу, 30 км северно от селото, но обикновено селяните отивали на пазар в гр. Фере, който бил по-близо- на 12 км.

Възникване на селището

Мерхамли било основано през 1860 г от преселници-българи, дошли от селата Доганхисар, Тахтаджик и Пишман. Дотогава на това място е съществувал турски чифлик, собственост на Али бей. Първите заселници били 25 семейства, всички от Доганхисар. Малко по-късно след това първо заселническо ядро дошли преселници и от другите две села. По сведения на стари хора основатели на селото се считали следните семейства, произхождащи от трите села-майки, както следва:

От Доганхисар: Коста Янакиев, Коста Сираков, Петко Бакърджиев, Петко Стоев Келпетков, Стамо Кирев Манафстамов, Кирко Марков, Георги Джамбазов, Недялко Калайджиев, Калоян Гювеси, Вълчо Стоев Келвълчев, Матю Га-

рев, Стою Бакърджиев.

От Тахтаджик: Иван Недялков Караташаков, Иван Митрев, Стоян Дерелиев, Вълко Митрев, Станко Стоев, Петко Недев, Пею Митрев, Мавер Тодоров, Димитър Атанасов Каванозов.

От Пишман: Никола Пастрилов, Марко Петков, дядо Ради, Димо Петров Пухтев, Киро Марков Каракиров.

След тия първи преселници продължавали да прииждат и други близки роднини на основателите, и в продължение на десетина години заселените българи в бейския чифлик се увеличили на 50-60 семейства.

Всички преселници били отначало аргати и овчари на бея, но постепенно сами станали собственици на стада с добитък. След Севастополската война (1856 г.) овцете поскъпнали (по 1,5 турски лири на глава) и тогава селяните продали овцете и закупили половината от чифлика.

Освен българите, на бея аргатували и двайсетина турски семейства, заселени тук от по-рано. Беят продал и на тях част от мерията си и ги направил собственици. При заселването си българите заварили в чифлика на Али бей десетина семейства-черкези- конекрадци, срещу които били принудени да водят безпощадна борба за самозащита. За да ги сплашат и обезвредят, няколко души от по-смелите отвлекли и убили недалеч от селото най-опасния от черкезите.

Още през 1877 г., преди да са пристигнали освободителните руски войски, черкезите побързали да напуснат Мерхамли и се изселили към Мала Азия.

Мерия

По-голямата част от селската мерия била хълмиста, обрасла с трънаци и храсти и представлявала хубави пасища. Обработваемата площ била известна със своето голямо плодородие. По-важни местности в обширното землище на

Мерхамли били следните: Аитлъ дере, Ерли-су, Чобан бунар, Клисе дере, Трандафил дере, Бешик тепе, Хоръс тепе, Орта-йол, Кавак кория, Курт буджак. Местността Ерли су, селяните използвали вместо ливади и косили сено за добитъка, кой от където свари.

Поминък

Плодородието на земята и обширните пасища предопределя и поминъка на населението- земеделие , овцевъдство, говедовъдство. От зърнените храни сеели предимно червено жито, от което жените преварявали за булгур, а от фуражните- ечемик, царевича, просо, бурчак, сусам. Отглеждали всички видове зеленчуци, а от варивата - фасул, прочут със своята варливост и вкус.

Мерхамли било прочуто с дините си, които се славели със своята висока захарност в целия район. Сладки и ароматни били и пъпешите. Всяко семейство обработвало по един-два декара бостан. Дините обикновено продавали на търговци от Цариград и то не на килограм, а на декар. Спазрявали се за определено пространство, засято с дини още на зелено. Тодор Димитров Янакиев една година засял шест декара бостан и набрал цял вагон дини и пъпеша, които продал на цариградски търговец и от тази сделка спечелил четиринайсет златни лири.

Много добре се развивало и лозарството. Всяко земеделско семейство обработвало средно по 1-2 декара лозя.

Отлични условия съществували и за памука, но мерхамлийци не били свикнали да го обработват.

Земеделските стопани освен впрегатния добитък (волове, биволи, коне) отглеждали и по 1-2 крави и биволици, по няколко кози за доене. По-заможните селяни притежавали десетки глави впрегатен и доен добитък, стотици овце.

Един от най-големите селски чорбаджии бил Петко Сто-

ев. По време на изселването си през 1920 г пристигнал като бежанец в България с 40 крави, 10 биволици и 500 овце. В Дедеагач продоволствал с краве и биволско мляко военната болница. Братя Пъстрилови, Калайджиеви и други притежавали по 40-50 говеда и по 300 овце. Тодор Мавров, Манол Митрев, Вълчо Сексенов и Пухлевци били собственици на големи стада от по 250-300 овце.

Между селските първенци с най-голямо влияние се ползвал дядо Манол Митрев. Притежавал е над 400 декара ниви, които обработвал с 3-4 чифта волове, биволи, коне. Имал е и доен добитък - крави и биволици, цяло ергеле коне, стадо от 300 овце. Освен това имал и голям дюкян с бакалска стока, манифактура, кинкалория и всичко друго, от което се нуждаело населението. Многобройни клиенти от Мерхамли и околните села- българи, турци, гърци посещавали дюкяна му и купували най-различни стоки. Стоките за дюкяна доставял и превозвал по влака от търговци в Дедеагач. Закупувал е почти цялото сусамово производство от селяните, складирал го в собствена сграда, за да го продаде след това на едро на търговците в Дедеагач.

Негова дясна ръка в земеделието и търговията бил големият му син Митрю Манолов, завършил българското класно училище в Дедеагач. На млади години учителствувал година в родното си село, но баща му намерил за по-добре да го прибере и направи свой помощник. През 1903 г е бил секретар на местния революционен комитет. Владеел много добре говоримо и писмено турски език, четял свободно и превеждал турски вестници, пишел писма на турците, които имали джамия, но училище нямали... По тая причина той се ползвал с голямо доверие и уважение от страна на турското население в Мерхамли.

Държавната местност Кавак кория изобилствала с пчел-

ни семейства в диво състояние. Населението изцеждало пчелите с пушек и им вземало меда. Но имало и селяни пчелари, които отглеждали по няколко десетки кошера пчели, а братя Бакърджиеви отглеждали до 150 кошера пчелни семейства.

През последните няколко години преди Балканската война мерхамлийци започнали да отглеждат и копринената буба. Последната година преди изселването те продали на пазара в град Софлу 400 кг пашкули. В мерията оставили стотици декари млади черничеви насаждения, неизползвани дотогава от стопаните им.

Имало много дивеч: яребици, кеклици, зайци, вълци, лисици, а в Кавак кория и диви свине. Най-добри ловджии в селото били дядо Никола Пъстрилов, Вълчо Манов, Стою Глухчев и др.

Населението се снабдявало с дърва за огрев от собствени единични дървета по нивите си и от селската местност Кавак кория.

Под селото имало огнена мелница, общоселска собственост, експлоатирана от албанци. През 1913 г при нашествието на турците мелницата била опожарена от тях. В селото имало и три вятърни мелници. Двете били собственост на Ходжоолу, турчин от село Кавак кория, а третата - на българина Кирко Марков.

Спомени от Освободителната Руско-турска война

В Мерхамли части на освободителните руски войски пристигнали през януари 1878 г. Тук били оставени да лагеруват руски войски и местността, където бил установен военният лагер, носела името Казак тарла. Тази местност с площ от около 40 декара, била предадена от населението в дарение на селската църква.

На Гюрген тепе русите построили укрепления (таби), чиито развалини били запазени до Балканската война, а в

м.Топчи конак на левия бряг на Марица още стояло забито в земята артилерийско оръдие, с което през 1878 г. русите обстрелвали турската войска в Ипсала.

В землището на Мерхамли растял бодил, наричан от местното население (българско и турско) москов текен. Стари хора обяснявали, че разпространението на този бодил водело началото си от идването на русите. Кавалерийските коне пренесли семената му с опашките си от Русия в мерхамлийското землище.

При оттеглянето на руските войски през 1879 г се изселило и българското население от Мерхамли в новоосвободеното българско отечество, където временно се настанили в село Белчево, Старозагорско, и село Хасъмово Сливенско. След една година мерхамлийци се завърнали в селото си, но го заварили изцяло опожарено. През време на тяхното отсъствие турското правителство настанило в съседство с тяхното село турски мухаджири, избягали от освободените български земи. Тия мухаджири основали две нови турски села от по 50 къщи - Чешмеджак и Чаллъка. Нивите на новозаселените мухаджири били смесени с българските и това давало повод да се водат дълги спорове между българите и мухаджирите за разграничаване на нивите и суватя (пасищата), спорове, които често се придружавали не един път със сбивания и убийства. За отбелязване е, че докато отношенията на българите с местните (заварени) турци били лоялни и добросъседски, новодошлите мухаджири станали непримирими фанатици и врагове на българското население в продължение на повече от половинвековно съжителство с тях. В потвърждение на горното ще посоча следния характерен факт. В нивата на българина Георги Мюфтиев мухаджирите построили джамия. Макар нивата да не била изплатена, собственикът и се отказал от правото си върху нея, с молба тя да бъде отписана от

партидата му в емлячния регистър. Турската данъчна власт обаче отказала да удовлетвори молбата му и „собственикът” продължавал да плаща данъка и до Балканската война без да може да използва имота.

Църковно-училищно дело

През 1874 г мерхамлийци си изградили църква, която кръстили „Св.Атанасий” и всяка година на 15 май, храмовия празник на църквата, устройвали селски събор, масово посещаван от християнското население в този район.

През първите няколко години гръцките фанариоти правили опити да приобщят населението към патриаршията, а след това постепенно да го асимилират. За тази цел в селото идвал гръцки владика, но като разбрали коварната му цел, населението го изгонило.

Знае се, че първият български свещеник в Мерхамли бил от с. Турбалъкьой, известен под името поп Тъой. След него същата служба са заемали поп Станчо от гр. Енос, поп Дяко от Кереметли, поп Калоян Юсюев от Доганхисар, поп Петко от Мерхамли и поп Вартоломей от Соуджак (Студена), Одринско. Поп Вартоломей бил католик, поради което наскоро след пристигането му бил изгонен от населението.

Малко по-късно било построено училището с пръв учител Яни Кундурадгията, по народност грък от съседното гръцко село Каваджик. Той бил заместен от българина Стоян Мавров, родом от с. Балъкьой. След него учителствували Иван Димитров Янакиев, Митрю Манолов и Димо Кирков, и тримата от Мерхамли, Калоян Костов Киряков от Доганхисар, който след едногодишно учителствуване по настояване на населението приел свещенически сан, учителката София от Одрин и Павел Пинджиков от Димотика. През последната 1919-1920 учебна година последният учител бил Григор Македончето.

Участието на мерхамлийци в революционните борби за освобождение от турско робство

Местен революционен комитет в Мерхамли бил създаден още през 1898 г, когато в селото пристигнал войводата Вълчо Антонов с четата си. В комитета влизали Иван Димитров Янакиев, Коста Тодоров Пъстрилов и др. Селото посещавали с четите си войводите Таню Николов и Бойко Чавдаров.

При едно посещение на селото от четата на Таню Николов било извършено предателство, пъклено дело на един от четниците. Това станало на 26 декември 1904 г. (Събитията описвам по спомена на най-стария от живите мерхамлийци - Тодор Димитров Янакиев и други селяни, съвременници на тази мръсна афера.) Като причина за това мръсно предателство се приемат съществуващите лоши отношения между войводата и четника Янко, по народност грък, който извършил предателството. Заради някакво провинение Янко бил наказан с мъмрене пред четниците. Обиден от това, той решил да си отмъсти. През нощта на 28 декември 1904 г. четата се установила в къщата на Никола Пъстрилов и решили да нощуват. За часовой войводата назначил четника Янко. Някои твърдят, че преди на постъпи часовой, предателят се преструвал на болен от диария и няколко пъти излизал навън. Неподозиращите нищо лошо, войводата и другите четници налягали около огнището, в което пламтял огън и дълбоко заспали. Като се убедил, че всички са заспали, предателят разровил жаравата, заровил в нея експлозивна бомба, напуснал бързо стаята и изчезнал в тъмната нощ. Бомбата избухнала, за щастие никого не наранила. Събудени от силния трясък, наскочали и по заповед на войводата веднага напуснали селото и се отправили към планината. За да избегнат опасността от арести и изтезания от страна на турската власт, заедно с четата напуснали се-

лото и голяма част от мъжкото население.

Четникът-предател побързал да се представи на турската власт и да докладва за извършеното от него подло и престъпно деяние. Предал и подробни сведения за състава на четата, за нейните връзки в селото и целия район около него.

Пристигнала турска кавалерия, обсадила селото и започнала обиски. Заловени и задържани били кехаята Никола Стамов Деденков, Петко Стоев Келпетков и Никола Пъстрилов. Заловените били съдени от военен съд, който издал присъда: доживотен строг тъмничен затвор за тримата обвиняеми. За да облекчат съдбата на осъдените, мерхамлийци събрали чрез доброволни помощи значителна сума за обжалване на присъдата. В желанието си да подпомогнат пострадалите свои братя кой с каквото може, селяните проявили трогателно единопдушие. Бедните, които не разполагали в момента с пари, работили с надници в селата Башибей и Гемеджикьой и получените суми предали на селските пълномощници.

Адвокатът, когото натоварили да защитава осъдените, бил влиятелен турчин и успял да намали наказанията им на по 20 години затвор. Осъдените изтърпели само част от присъдата си, тъй като били засегнати от амнистията на турското правителство по случай Хуриета (1908 г.) и пуснати на свобода.

На предателя организацията наложила най-тежкото наказание- смърт. Нейни пълномощници го намерили в Одрин и там изпълнили присъдата- хвърлили го жив в опалена пещ, в която намерил своята позорна смърт.

Тази афера в Мерхамли, втора по ред след аферата в село Башклисе, където бе убит младия народен учител и активен деец на Одринския окръжен революционен комитет Георги Вълков, нанесе тежък удар на организацията. Много от нейните най-верни дейци бяха изтезавани и осъдени, а други избягаха в България и дълго време местните комитети,

лишени от своите ръководители, не проявяваха почти никаква дейност.

Организацията страдеше и от вътрешни язви в борбата и с върховизма, поради което три години по-късно (10 ноември 1907 г.) тя трябваше да преживее и трагичните събития в село Лъджакьой, Дедеагачко, където паднаха, пронизани от турски куршуми най-свидните рожби на тракийското революционно движение.

Мерхамли и събитията през 1912-1913 г

През Балканската война името на Мерхамли е свързано и ознаменувано с пленяването на злополучния Явер паша и неговата 14-хилядна армия. Това е станало на 27 ноември 1912 г, същия ден, в който мерхамлийци били посрещнали с неопикуема радост освободителните български войски: част от сборната конна бригада, Кърджалийския и Родопски отряди и македоно-одринското опълчение.

При обезоръжаването на пленената турска армия мерхамлийци успели да се снабдят със значителен брой пушки и цели сандъци патрони, разхвърляни из селската мерия от деморализираната войска на Явер паша. С част от пушките се въоръжили мъжете, годни да носят и си служат с оръжие, а останалата част била укрита на тайно място в планината.

Още не успели да се нарадват на свободата, мерхамлийци били изправени пред нова още по-страшна угроза – нашествието на турската армия през юли 1913 г. нежелайки отново да надене робския ярем и за да се спаси от поголовна сеч, цялото българско население напуснало селото и потърсило убежище в планината-закрилница. Със себе си населението успяло да вземе незначителна част от покъщнината си – най-необходимото и домашния добитък. В селото останали само четирима души: Манол Митрев Манолов, Вълко Келвълчев, Димо Грозев Енизлиев и Димитър Янакиев. Четиримата сел-

ски първенци, хора в напреднала възраст, се решили на тая рискована постъпка с надеждата, че местното турско население ще се застъпи за тях и животът им ще бъде пощаден, а едновременно с това и селото запазено от опожаряване. Надеждите им обаче останали напразни. Озлобените турски нашественици ограбили и опожарили селото, а четиримата селски първенци били заклани като добитък.

Турски войски преминали на много места Марица и освен Мерхамли окупирали и всички селища западно от реката, включително и градовете Дедеагач, Фере, Софлу, Димотика и Одрин. Използвайки затрудненото положение на България, ангажирана в Междусъюзническата война, турското правителство, което и след подписването на Лондонския мирен договор, не бе демобилизирило армията си, бе решило да си възвърне не само Източна, но и Западна Тракия. Преоблечена в цивилни дрехи редовна турска войска действувала съвместно с въоръжения до зъби башибозук. Турски бандити нападали, ограбвали и избивали мирното българско население, опожарявали селата му. За да придаде народен характер на предприетата военна акция, въстанали и гюмюрджинските турци, които чрез тъй нареченото автономно правителство били прокламирали основаването на турска Гюмюрджинска република като първа стъпка към завладяването на Западна Тракия от Турция.

Междувременно и българските военни и административни власти по нареждане на правителството се били изтеглили не само от Източна, но и от Западна Тракия. Местното българско население било откъснато от България и другия външен свят, не знаело нищо за съдбата на свободното отечество. Изоставени на произвола на съдбата, те трябвало сами да организират своята защита.

Мерхамлийци, които бяха напуснали родното си село, за

да не попаднат в плен на турския аскер, спрели в местността Курбалък, доганхисарско землище, където прекарвали заедно с добитъка си около два месеца. По-късно (25 август 1913 г.) тук пристигнали и бежанците от гюмюрджинските села Манастир и Сачанли.

Както е известно, в Сачанли бе ходил за няколко дни с част от четата си войводата Димитър Маджаров, за да организира въоръжената отбрана на селото срещу въстаналия турски башибозук в гюмюрджинско.*

След като водили героична борба с обсадилият ги въоръжен до зъби многоброен враг, сачанлийци успели да разкъсат вражеския обръч и съгласно дадените указания от Д.Маджаров, напуснали селото и се изтеглили в посока на Доганхисар. По този начин в землището в непосредствена близост до селото, в гората и в планината освен местното население намерили временно убежище и по-голямата част от бежанците от следните съседни и по-отдалечени села от Западна Тракия: Мерхамли, Окуф, Теке, Пишманкьой, Турбалъкьой, Балъкьой, Тахтаджик, Сачанли, Манастир, Караачкьой и др. В защита на това население, което наброявало над 5-6 хиляди, в Доганхисар бил образуван комитет от трима местни учители с председател Ангел Карамитрев и членове Петър Марков Дюлгеров и Иван Стоянов Калоянов. Младият 19-годишен Ангел М. Армутлиев, общински секретар-бирник, бил назначен за секретар на комитета, а войводата Димитър Маджаров от Мерхамли - провъзгласен за комендант на селото. Тук именно, в село Доганхисар Маджаров организира своята чета от около шейсет души, почти наполовина от които били окуфлийци. Освен отбраната на селото този комитет е поел

*” Отбраната на с. Сачанли” от д-р Славков, Информационен бюлетин, стр. 10, бр. 4, 1959 г.

грижата за изхранване на нуждаещото се население, за която цел е прибегвал до реквизиране на хранителни продукти от заможните селяни.

Турските башибозушки банди, подпомогнати на много места от редовен аскер, преминали западно от Марица, били вече нападнали, ограбили и опожарили български села от четирите околии в Западна Тракия с изключение на Доганхисар. Те са имали отчасти предварителни сведения, че жителите на това голямо българско село, благоприятствано от планинските височини, представляващо естествена крепост, организират въоръжена съпротива и заради това дълго време не се решавали да го нападнат. Вражески части били забелязани още в началото на септември. Комитетът по отбраната получил сведения от своето разузнаване, че в околностите на землището се съсредоточавали и заемали позиции въоръжени групи турски башибозук. Нямаło никакво съмнение, че врагът се организира с цел да нападне селото. Той обаче не бързал да предприеме бойни действия преди да узнае с какви въоръжени сили разполагали българите.

А междувременно лятото вече си отивало, идвала есента. Хилядите бежанци, прогонени с огън и меч от родните им села и намерили убежище в „крепостта на соколите“*, довършвали вече хранителните припаси, които при бягството си успели да вземат със себе си на гръб. Започнали и въоръжени сблъсъци и това накарало защитниците да се свикат на съвещание и да обсъдят създалото се положение. Като взели предвид, че бойните пушки и патрони, с които разполагали, били в твърде ограничено количество и съвсем недостатъчни за една по-продължителна отбрана срещу далеч превъзхождащия ги противник, че на север старата българска граница е

*Доганхисар в превод от турски означава „крепост на соколите“.

доста далеч и със завардени пътища, решили: селото Доганхисар да бъде опразнено и населението - местно и бежанско - да се изтегли към Дедеагач, 25 км южно от селото. Това решение било изпълнено на 8 септември 1913 г и понеже турците не се решили да ги нападнат, населението не е дало никакви жертви. Башибозукът навлязъл в опразненото село и се отдал на грабеж, а след това го опожарили.

През тези тревожни 75 дни, колкото е продължило управлението на комитета по отбраната, селото Доганхисар е представлявало своего рода република, без цар, без министри и полиция, и може би не без основание неговите самоотвержени бранители през онези паметни дни наричат родното си село Доганхисарска република.

В Дедеагач представители на бежанците се явили при командира на гръцката войскава част, наскоро дебаркирала от морето, и го помолили да ги вземе под своя защита. За да поеме тази голяма отговорност, гръцкият офицер предложил условието мъжете да подпишат декларации, че са съгласни да се погърчат. Българите отхвърлили тези унижителни за националното им достойнство условия и решили да потърсят закрила при някои от европейските консули в Дедеагач. Но и консулите, представители на „хуманна“ Европа, им обърнали гръб. Междувременно гръцката войскава част напуснала Дедеагач и градът бил зает от турски аскер и башибозук. По тоя начин българите бежанци - старци, жени и деца се оказали в плен на турците, довчерашни поробители. Без да губят време, турските бандити подкарали като добитък бежанската маса по пътя към град Фере. Проточен на няколко километра, бежанският керван се движел бавно на изток под охраната на въоръжени до зъби турци. На колите, натоварени с покъщнина, се виждали накачени отгоре болни, недъгави, стари хора и деца. Младите вървели пеша. От двете страни на пътя и око-

ло колите се движел в безредие домашен добитък, нехранен и непоен от няколко дни.

Турците се държали враждебно и вероятно за да принудят многохилядното бежанско население към подчинение и респект, още из пътя пред очите на всички убили с ножове 35-годишния Мавер Киров Радиков, зет на войводата Димитър Маджаров. Керванът замръкнал близо до някакъв баир, където бил спрян да ношува. Никакво селище не се виждало наоколо. За тази злокобна нощ бежанците с ужас си спомнят. Тук те били подложени на такива издевателства и насилия от турците, които трудно могат да се опишат с думи. Това не бяха хора, а зверове в човешки образи, въоръжени с пушки и ножове, ни разказваха очевидци, преживели страданията и неволите през онези черни дни и нощи отпреди 57 години. Те грубо си проправяха път между бежанците, събрали се на групи, нанасяха им удари, обискираха и млади и стари, претърсваха сандъците, като прибираха за себе си пари, вещи, ценности. Други отвличаха встрани млади жени и се гавреха с тях. През цялата безкрайно дълга нощ писъците на децата и жените не стихваха, но помощ отникъде не идеше.

На другия ден сутринта мародерите заповядали керванът да продължи пътя си на изток. След преживените ужасни сцени през изтеклата нощ, бежанците очаквали пак да се случи най-лошото: да бъдат избити всички мъже, а жените и децата да бъдат отвлечени като роби в Анадола. Но тъкмо в този критически момент в помощ на това нещастно българско население се явили четите на прославените войводи Димитър Маджаров и Руси Славов. Двете чети броели всичко около 120 бойци, предимно млади хора, мнозина от които не били навършили двадесет години. Четите били заели предварително удобни позиции в южните покрайнини на град Фере, край пътя, по който се очаквало да премине строго охраняваното

пленено българско население.

На 24 септември 1913 г преди обед челната колона, предвождана от конна група въоръжени турци наближили града – до голямата чешма. Внезапно тя била посрещната с пушечни залпове и бомби от четниците. Изненадани и смутени отначало, турците все пак успели да организират своята защита. Завързало се ожесточено сражение между четите и конвоя. В настъпилата суматоха четниците, поддържайки огъня и с подканяния ”Бягайте! Бягайте бързо към балкана!” успели да насочат бежанците към близката гора по посока на село Балъкьой. За кратко време населението се изтеглило и укрило в гората под охраната на четниците.

На мястото на сражението останали само трупове на убитите турци, между които бил и офицерът начело на колоната, яздец на бял кон. Изоставени били няколкостотин коли с покъщнината, както и многоброен домашен добитък, чийто собственици го били напуснали, за да спасяват живота си. В своята безсилна злоба турците се нахвърлили върху изостаналите стотина души- стари и недъгави селяни и по найзверски начин ги избиили.

Трудно било на стотината четници да напътствуват, окуражават и бранят многохилядното бежанско население, бягащо в безредие по пътища, от двете страни на които, скрити в засади, фанатизирани башибозушки банди откривали стрелба и поголовно ги избивали. Изпаднали в ужас майки захвърляли малките си деца, за да спасят по-големите им братчета и сестричета. Паднали убити стотици и хиляди невинни мъже, жени и деца. Пътищата и доловете, по които преминавали бягащите бежанци, били осеяни с трулове на избити техни близки.

Привечер на 4 септември 1913 г, преминавайки последните турски засади под град от куршуми 15 000- ната бежанска

маса достигнала българската граница при село Маджарово и през река Арда преминала в българска територия при непрекъснат обстрел от скрития в засада враг.

Потресаваща и поддаваща се на описание била картината, която се откривала пред очите след масовите убийства на мирни и беззащитни хора при град Фере, в Армаганската долина, Доганхисарското землище и в малката рекичка до Маджарово край Арда, за която очевидци разказваха, че течала размесена с кръвта на избитите там 1800 мъже, жени и деца.

Тези ужасни сцени ще разказват на младите поколения за страшната трагедия, преживяна от мирното българско население от Западна Тракия, но също така ще свидетелствуват и за вандалщината и садизма на фанатизираните турски главорези.

По време на тия трагични събития всички села от Западна Тракия повече или по-малко дадоха скъпи жертви, но тук ще се ограничим да отбележим само жертвите, които е дало населението на Мерхамли, за което разполагаме с данни.

Убит из пътя Дедеагач-Фере: Мавер Киров Радиков - 35 г., зет на войводата Димитър Маджаров.

В сражение при град Фере: Злата Пишманкова - 20 г., Тодора Чавдарова - 22 г., Тодор Митрев Иванов - на 7-8 г.

В Армаганската долина - Димо В. Манолов - 25 г., Димо Янтекелиев - 22 г.

При село Маджарово на река Арда - Стою Куренделов - 60 г., Матю Гарев - 35 г. - от четата на Димитър Маджаров, Стою Чавдаров - 55 г.

При град Фере турците успели да откъснат значителна част от бежанското ядро - мъже, жени и деца, които прехвърлили през Марица в Източна Тракия. Мъжете били поголовно изклани, а жените подложени на издевателства. Стоян Беличев, потресен от позорните и срамни зрелища, се хвърлил

в Марица и се удавил. След него в Марица се удавила и жена му Рада, завличайки със себе си децата си Елена и Кирил.

След оргиите турските бандити си поделили жените и ги отвлекли заедно с децата по домовете си като роби. От мерхамлийци били отвлечени Митра Тодорова Янакиева с двете и деца и Бърза Д. Чакалова заедно с двете и момчета Костадин на 12 г. и Стамо - 9 г. Една година по-късно вследствие застъпничеството на българското правителство пред турското отвлечените робини и децата им били издирени и върнати при близките им.

Разказват, че органите, натоварени да открият и освободят отвлечените българки и децата им, срещнали големи трудности при изпълнение на възложената им задача. Мухаджирите, които ги обсебили, дълго време ги укривали на разни места, отказвали да ги предадат и това наложило робините да бъдат изтръгнати със сила от ръцете на своите похитители. Показателен в това отношение е разказът на един български граничар на новата турско-българска граница източно от Марица, срещу град Ипсала. Близко до границата имало кладенец, от който освен българските войници черпили вода и турци от Ипсала. Един ден на кладенеца дошла за вода кадъна, която тайно разкрила, че е българка, потурчена насила. Пред българския войник тя изявила желание да избяга и запитала биха ли и оказали съдействие българските граничари. Войникът и отговорил, че това може да стане веднага, ако тя пожелае. Кадъната искала да вземе със себе си и детето си, както и някои вещи от къщи, затова отложила за другия ден. Турците обаче наблюдавали разговора с българския граничар, усъмнили се, че има намерение да избяга в България и не я допуснали вече да отива за вода. Предполага се, че е била поставена под строго наблюдение или е била изпратена в Анадола.

На 8 октомври 1913 г българска войска навлезе в Западна

Тракия, за да възстанови там българската власт, тъй като тази територия (без Димотишка околия) съгласно Букурещкия мирен договор и договора, сключен на 16/29 септември 1913 г. в Цариград между България и Турция, оставала в България.

В Западна Тракия побързали да се завърнат всички български бежанци, прогонени оттам с огън и меч. Завърнали се и мерхамлийци, но не в родното си село, което било опожарено от турците, а се настанили временно, докато прекарат зимата, в съседните турски села Башибей, Каваджик, Османча и други, чието население било забягнало в Източна Тракия. Още през пролетта на 1914 г те успели да си построят в Мерхамли временни къщурки, напуснали турските села и се прибрали в родното си село. С отпуснатите им от българската държава заеми те закупили впрегатен добитък, земеделски сечива и семена за посев и се отдали на мирен труд. Със своето трудолюбие и предприемчивост в продължение на петшест години мерхамлийци успели да възстановят предишното си благополучие - наплодил им се едър и дребен добитък, станала собственици на многобройни стада овце и кози. Но това било за кратко време. Последствията от Първата Европейска война са известни на всички тракийци. Като съюзник на Германия България бе наказана жестоко и преживя втората си национална катастрофа. Западна Тракия бе отнета и дадена на Гърция.